

A RTOA

Bizkor doa jorrailla, maiatzari leku utzi bearrean. Izadia bizi arnasaz kuin-kuin ageri zaigu. Soro ta baratze badut lanik aski. Zugaitzetan azken pinport eta lorak, aspaldi dira irtenak. Euskal esakunak au: «Elorria loran dago; artoa ereinda balego! ». Beraz, arto ereiteari ekin bear diot.

Doiñu: «Uso txuria aidean...».

Artoa dugu etxean
udagoiena eltzean,
jaki goxoa guraso ta aurrok
mai inguruko biltzean...
Ugari xamar ortaz ditugu
papo gorriak gurean.

Bi eskuekin zartaka
nago ní sarri goraka
artoa gure lur maite ontan
sartu zuna goraka:
gaur ere nunbait esku-txaloak
arentzat bitez millaka.

Kristobal Kolon aitzina
—itxastar gizon ariña
or ta emengo euskaldun askoz
lagun eusgarri egiña,
Ameriketa-n ibil zitzaigun
an zer berri jakin-miña.

Atzerakoan —diote-
artobii ontzi bete
euskal errira ekarri zuten
amets aundiz eta maite:
menderik mende bitez orobat
onetsiak aiek ere.

Arto mota naiko izaki
—goiztar, beranduko, txiki—,
sasoia zaitu bearrez gaude,
lurra gertatuz txit ongi,
berein (1) motatik emakorrean
giroz ereiteko noski.

Lenengo lurra prestatu,
are ta goldez eratu,
sokor-mazoa gogoz erabil
ta mokillak ongi austu,
gero arduraz azi-aroa
ausnar egiñik, gogartu.

Goseti duzu artoa,
beti eske jatekoa;
orregatikan ukullu satsa
emaiozu oparoa;
arri-siururki egiña ere
ederki, ederki doa.

Ederra duzu ortaz gain
landarak eiteko bikain,
morda bakoitza bakandutean,
koillara txiki bete lain
nitra tu gatza ez datorkio
iñolaz ere motz-ezain.

Bekizu beldurgarri, motz,
garai ontako lei-izotz;
aro gaberik egiña beti
aula dukezu eta otz;
ikara ori jun dan ezkeru,
asi zaitekez zail, zorrotz.

(1) Anitz.

Aukera erein aurretik onena arto azitik
onena arto azitik;
artaburuak gerrian dauzka
ale bikaiñak soil-soilik;
oindio ere auta ezazu
azi astunak oitatik.

Errenkadetan alea
erein-azteko erea
neretzat ez da era txepela,
baizikan oso betea:
lerrorik lerro —ez aitzu, arreo—
utz zazu beti tartea.

Arto ernea bertatik
agertzen asi denetik,
emaiozu bai len-jorraldia
asko luzatu gaberik;
garbi dagoen artarte saillak
dakarketzu onurarik.

Bi lore ditu artoak,
arrak goien-goinekoak,
emeak gerrin daramazkinak,
edo-ta sortutakoak:
bekoak guztiz ernaldu arte
ez kendu iñoiz goikoak.

On al da lorak kentzea?
Azke badabil aizea
ta artaburuak ezpadu zaintza,
obe du lorak moztea;
bizar gorriak dute orretan
ezpai gabeko ozkea (2).

(2) Kuiuunka.

Gaitzak baditu artoak,
gorri sortzen lur ezkoak;
maiz zortenean azaltzen baitu
ikatz-miñak, orrilloak (3);
zabal ez dedin gaixoa laster,
erre sail kutsuk joak.

Udazkena zaigu eltzen,
eta artoak oritzen...
Pixkaka dira, bizar ta ostoa,
asten igartuxe jartzen;
orduan ari zaitez axolaz
arto saillak etxeratzen.

Txuri itzatu bertatik
mandiora sar aurretik;
eguzkitan jar bear lirake,
idor ditezen beingotik:
zeure izerdiz jaso artoak
ba dizu onik ortatik.

Ondo leortu ostean
ipiñi itzazu alean,
buru-torraka (4), elkar igurtziz,
burdin naiz laia gaiñean:
euskaldunak au auzoko lana
zuten aspaldi batean.

Erein dan arto alea
ezpei geiegi betea,
estaliegi dagon aziak
berandu dagi ernea.
Beraz, ler-errez beuka gaiñetik
erein dan lurrak mintzea.

(3) Elduak.

(4) Igurtzi.

Artoa on-ona baita,
etxean ezpedi falta;
soroan berde, oraskan irin,
erabat duzu aparta:
taloa janik aziaz noa
ziurki sendi galanta.

LILITEGIA

Baserri aldean berez da loretegi, udaberri ta udagoiengan batez ere; usai ta kolorez duzu guztia. Baserri saietsean, orraitio, egoki ematen dizu lilitegi apaiñak. Nere emazteak orrela du gurean.

Doiñu: «Maritxu, nora zoaz...».

Lore sailla badaukat
leraz edertua,
gaurtik ditu opaka
bost-sei bat arrua.
Badut zeregin ortan
emazte zintzua!
Berak darama orren
ardura osua.

Berein aziño dauzka
gaur-gero ereiñak,
mao (1), krabelin, txidar,
burupil bikaiñak,
eta beste amaika
txotxetik egiñak,
azi eta landare
biarko liraiñak.

(1) Julufrin.

Gezurrak ez du oiñik,
errenak lotsarik,
nor zuk lenago atzi
gezurtia baizik?
Ala ere onetan
ez diot gezurrik:
loretegia oso
dut urrez jantzirik.

Orman gora dijoan
untza (2) biurkorra
loratzen asia dut
gutziz lizunkorra.
Urkitz, gardeni,
so ezazu orra,
zerk ez dun leiaketa
erne-min bizkorra.

Lau aldiz egunean
eldu oi da ona
berakin ditula aurrak
nere zoriona.
Lilitan bera
badu esker-ona
biotz-barruz joria
jaunari diona.

(2) Untz-osto.